Justitieutskottets betänkande 1986/87:20

om anslag till kriminalvården, m. m.
(prop. 1986/87:100 bil. 4, E, jämte motioner)

JuU
1986/87:20

ANDRA HUVUDTITELN

Kriminalvården

1. **Kriminalvårdsstyrelsen.** Utskottet tillstyrker regeringens i proposition 1986/87:100, bilaga 4 (justitiedepartementet) under punkt E 1 (s. 78 och 79) framlagda förslag och hemställer

att riksdagen till *Kriminalvårdsstyrelsen* för budgetåret 1987/88 anvisar ett förslagsanslag av 80 840 000 kr.

2. **Kriminalvårdsanstalterna.** Regeringen har under punkt E 2 (s. 79–88) föreslagit riksdagen att dels godkänna den i propositionen beräknade driftstaten för förvaltning av fastigheter, dels till Kriminalvårdsanstalterna för budgetåret 1987/88 anvisa ett förslagsanslag av 1 549 946 000 kr.

Motioner

I motion 1986/87:Ju501 av Göran Ericsson (m) hemställs att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts om inrättandet av kvalificerade narkoman- och alkoholbehandlingskliniker på varje riksanstalt inom kriminalvården.

I motion 1986/87:Ju503 av Margareta Gard (m) och Mona Saint Cyr (m) hemställs att riksdagen hos regeringen begär att en utredning tillsätts med uppgift att lämna förslag på hur man kan komma till rätta med de missförhållanden på bl. a. kriminalvårdsanstalterna som motionen beskriver.

I motion 1986/87:Ju504 av Per Arne Aglert m. fl. (fp) hemställs att riksdagen hos regeringen begär förslag om att den andliga vården vid kriminalvårdens anstalter snarast ordnas i enlighet med vad som anförts i motionen.

I motion 1986/87:Ju506 av Gunilla André (c) hemställs, såvitt nu är i fråga
- att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförs om en utvärdering av lokalanstaltsplacering för att förbereda frigivning (yrkande 1),
- att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförs om översyn av besöksbestämmelserna vid lokalanstalt (yrkande 2),

– att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförs om utvärdering av förhållandena vid anstalter där både kvinnor och män vistas (yrkande 3).

I motion 1986/87:Ju507 av Ulla Tillander (c) och Gunilla André (c) hemställs med hänvisning till motion 1986/87:So280, såvitt nu är i fråga, att riksdagen beslutar att hos regeringen begära att kriminalvårdsstyrelsen får i uppdrag att utarbeta handlingsplaner för drogfria anstalter så som i motionen anförts (yrkande 2).

I motion 1986/87:Ju609 av Hugo Hegeland (m) hemställs att riksdagen av regeringen begär förslag till ändring av 34 § lagen om kriminalvård i anstalt.

I motion 1986/87:Ju612 av Bengt Westerberg m. fl. (fp) hemställs med hänvisning till motion 1986/87:So215, såvitt nu är i fråga, att riksdagen hos regeringen begär förslag om ett åtgärdsprogram för att skära av tillförseln av narkotika till kriminalvårdsanstalterna (yrkande 4).

I motion 1986/87:Ju809 av Per-Olof Strindberg m. fl. (m) hemställs, såvitt nu är i fråga, att riksdagen till kriminalvårdsanstalterna för budgetåret 1987/88 anvisar ett förslagsanslag av 1 559 946 000 kr. (yrkande 6).

Utskottet

Medelsberäkningen m. m.

Regeringens förslag innebär en ökning av anslaget med drygt 55 milj. kr. jämfört med innevarande budgetår. Totalt föreslås ett anslag av 1 549 946 000 kr.

Under anslaget redovisar departementschefen sina överväganden i ett antal frågor som rör verksamheten vid kriminalvårdsanstalterna. En sådan fråga är den om *höjd ersättning till intagna* (s. 82–83).

Försöksverksamhet med marknadsanpassad lön pågår för närvarande vid två riksanstalter och en lokalanstalt. I betänkandet (SOU 1984:87) Marknadsanpassad lön till intagna som utför arbete i kriminalvårdsanstalt har föreslagits att marknadslönesystemet skall permanentas vid de tre försöksanstalterna och dessutom i en första etapp införas vid ytterligare 14 anstalter. Betänkandet har remissbehandlats och enligt departementschefen har en majoritet av remissinstanserna tillstyrkt att någon form av marknadsanpassad lön införs för arbete på kriminalvårdsanstalt.

Enligt departementschefen skulle en ordning där ersättningen till de intagna i ökad utsträckning fastställs enligt marknadsmässiga grunder uppenbarligen öka möjligheterna till resocialisering av de intagna och medverka till att de skadliga verkningarna av frihetsberövandet blir mindre.

Dock framhåller departementschefen att ett införande av marknadslönesystem vid 14 anstalter skulle kosta ca 24 milj. kr. och att han av främst statsfinansiella skäl inte är beredd att nu genomföra förslaget.

Enligt departementschefens mening är det emellertid rimligt att arbetsersättningen till de intagna – generellt på alla anstalter – höjs så att den i högre grad än för närvarande svarar mot arbetsinsatsen. I linje härmed föreslår han

att ersättningen för de intagna höjs etappvis och att en första mindre höjning genomförs under nästa budgetår med 5 milj. kr. eller 12 %. Vidare föreslås att verksamheten med marknadsanpassad lön permanentas vid de två riksanstalter där den nu bedrivs på försök medan en fortsatt försöksverksamhet vid den ifrågavarande lokalanstalten skall utredas av kriminalvårdsstyrelsen.

Med hänvisning till att riksdagen tidigare begärt att få information om utvecklingen beträffande *kostnaderna för personalen vid häktena* redovisar departementschefen (s. 84) att kriminalvårdsstyrelsen för närvarande gör en översyn av personaldimensioneringen vid häktena och att detta arbete beräknas pågå under hela innevarande år. Departementschefen upplyser vidare om att kriminalvårdsstyrelsen planerar att med början våren 1987 se över organisationen vid häktet i Stockholm.

Beträffande *utnyttjandet av anstaltsorganisationen* framhåller departementschefen (s. 85–87) att beläggningen vid kriminalvårdsanstalterna under budgetåret 1985/86 legat på samma låga nivå som föregående år.

Härefter redogör han för en undersökning som riksrevisionsverket nyligen genomfört om möjligheterna att effektivare utnyttja kriminalvårdens anstalter. Undersökningen har redovisats i riksrevisionsverkets rapport (1986:288) Utnyttjandet av kriminalvårdens anstalter. I syfte att åstadkomma en jämnare beläggning på anstalterna under året föreslås i rapporten *att* den dömde skall inställa sig i anstalt en viss bestämd dag och inte som nu senast inom 30 dagar från det han förelagts att inställa sig, *att* kriminalvårdsmyndigheterna får befogenhet att – beträffande korttidsdömda – besluta om s. k. förskjuten inställelse med upp till sex månader, dvs. att senarelägga tidpunkten då den dömde skall börja avtjäna sitt fängelsestraff *samt att* förpassningar till kriminalvårdsanstalt genom polisens försorg bör ske utan onödigt dröjsmål.

Departementschefen förklarar att han ställer sig bakom dessa förslag och anför att det sedan länge varit ett välkänt problem att det under några få av årets månader förekommer toppar i beläggningen vid kriminalvårdens anstalter. Kunde man i större utsträckning än i dag styra tillströmningen till anstalterna skulle man kunna jämna ut beläggningen under året, vilket enligt departementschefen i sin tur skulle leda till att anstaltsorganisationen kunde krympas utan effektivitetsförluster.

Förslagen förutsätter enligt departementschefen att kriminalvårdsstyrelsen och regioncheferna aktivt använder sig av sina befogenheter att styra tillströmningen till anstalterna. När det bedöms vara till fördel för en jämn beläggningssituation skall de enligt förslaget kunna besluta om förskjuten inställelse för den dömde med upp till sex månader och inställelsen skall i dessa fall i princip ske en viss dag.

Departementschefen förklarar i likhet med riksrevisionsverket att förskjuten inställelse bör användas endast för korttidsdömda, vilka utgör huvuddelen av dömda som är på fri fot när fängelsestraffet skall verkställas. Dock bör enligt vad departementschefen särskilt framhåller förskjuten inställelse inte tillämpas på sådana dömda beträffande vilka det finns risk för att de fortsätter med brottslig verksamhet. Vidare betonar han att det även fortsättningsvis skall vara så att den som är dömd till fängelse alltid har *rätt* att

inställa sig så snart hans dom kan verkställas trots att detta i och för sig är ägnat att minska precisionen i systemet.

Avslutningsvis förklarar departementschefen att han med hänsyn till de nu redovisade förslagen och till den rådande beläggningssituationen räknar ned anslaget med 10 milj. kr.

I motion 809 begärs att anslaget för kriminalvårdsanstalterna ökas med 10 milj. kr. utöver regeringens förslag. Motiveringen är att det krävs ökade insatser mot narkotikan på anstalterna. Denna fråga behandlar utskottet under en senare rubrik och som framgår där kan det för närvarande inte anses erforderligt med den ytterligare medelsanvisning som förordas i motionen.

Enligt utskottets mening bör regeringens förslag till medelsanvisning för kriminalvårdsanstalterna godtas. Yrkandet om ökat anslag i motion 809 avstyrks således.

Utskottet har vidare ingen erinran mot den av departementschefen beräknade driftstaten för förvaltning av fastigheter.

Särskilda åtgärder avseende lokalanstalter

Motionen

I motion 506 tas upp fördelningen av intagna till lokalanstalt och möjligheterna för intagna att ta emot besök i lokalanstalt.

Beträffande fördelningen av intagna ifrågasätter motionären för det första förhållandet att intagna på en riksanstalt – som ett led i förberedelserna för kommande frigivning – successivt kan överföras från riksanstalten till en lokalanstalt. Enligt vad som framhålls i motionen är sådana klienter ofta straffade för mycket grov brottslighet och deras vistelse på lokalanstalt kan därför innebära påfrestningar för anställda och andra interner. Enligt motionären finns det anledning att utvärdera detta system (yrkande 1).

Ett annat förhållande beträffande fördelningen av intagna som uppmärksammas i motionen är att män och kvinnor vistas tillsammans på vissa lokalanstalter. Med rådande narkotika- och våldssituation kan allvarliga händelser inträffa och enligt vad som framhålls i motionen är det en komplicerande faktor att de intagna på lokalanstalt inte sällan har eller har haft en närmare relation till varandra. Frågan om gemensam vistelse för manliga och kvinnliga intagna på lokalanstalt bör enligt motionärens mening utvärderas (yrkande 3).

I motionen ifrågasätts vidare de möjligheter som ges för intagna vid lokalanstalt att ta emot besök. I syfte att försvåra för missbrukande intagna att komma över narkotika bör enligt motionen endast besök av anhöriga tillåtas. Gällande besöksbestämmelser bör ses över i den riktningen (yrkande 2).

Bakgrund

De grundläggande bestämmelserna om hur kriminalvården i anstalt skall anordnas finns i lagen (1974:203) om kriminalvård i anstalt (KvaL). Ytterligare bestämmelser finns i kungörelsen (1974:248) med vissa föreskrifter rörande tillämpningen av denna lag.

I 4 § KvaL anges att anstaltsvården skall utformas så att den intagnes anpassning i samhället främjas och skadliga följder av frihetsberövandet motverkas. I den utsträckning det kan ske utan att kravet på samhällsskydd eftersätts bör verksamheten från början inriktas på åtgärder som förbereder den intagne för tillvaron utanför anstalten.

Det finns enligt 3 § KvaL två typer av kriminalvårdsanstalter: riksanstalter och lokalanstalter. Båda dessa anstaltstyper – liksom en avdelning av en anstalt – kan vara antingen öppen eller sluten.

I 6–8 §§ KvaL finns allmänna riktlinjer som skall vara vägledande vid *fördelningen av intagna* mellan lokalanstalt och riksanstalt samt mellan öppen och sluten anstalt.

Till skillnad från tidigare lagstiftning innehåller KvaL inga bestämmelser om att kvinnliga och manliga intagna skall hållas åtskilda. I förarbetena (prop. 1974:20 s. 91 och JuU 1974:2 s. 40 f) påpekas att kvinnor har samma rätt till lokalanstaltsplacering som män. Placering av kvinnor och män på samma anstalt kräver dock – med hänsyn bl. a. till internationella konventioner – att det på anstalten finns en särskild bostadsavdelning för kvinnor och därför har vid vissa äldre och vid nya lokalanstalter inrättats sådana avdelningar.

Vid fördelningen av intagna mellan lokal- och riksanstalt gäller enligt 6 § KvaL att den som avtjänar fängelse i högst ett år företrädesvis skall placeras i lokalanstalt under förutsättning att inte risk finns att han allvarligt stör ordningen genom olaglig hantering med narkotika eller om det annars av säkerhetsskäl är olämpligt att han placeras på lokalanstalt. Den som avtjänar fängelse i mer än ett år skall företrädesvis placeras i riksanstalt men får överföras till lokalanstalt när det behövs för att förbereda frigivningen.

Fördelningen av de intagna mellan öppna och slutna anstalter regleras i 7 § KvaL och som huvudregel gäller att en intagen skall placeras i öppen anstalt, om inte annan placering är påkallad med hänsyn till fara för avvikande eller av andra säkerhetsskäl eller av behandlingsskäl.

I 8 § KvaL föreskrivs att en intagen som är under 21 år i princip skall placeras åtskild från sådana intagna som kan inverka menligt på hans anpassning i samhället.

Kriminalvårdsstyrelsen har utfärdat närmare anvisningar om fördelningen av intagna mellan olika anstaltstyper (KVVFS 1980:3). I anvisningarna anges omständigheter som skall ägnas särskild uppmärksamhet vid fördelningen, t. ex. verkställighetens längd, den intagnes ålder, rymningsbenägenhet, utbildningsbehov och tidigare skötsamhet.

Riksåklagaren har i ett cirkulär (RÅC I:100) lämnat allmänna råd om information till kriminalvårdsmyndigheterna för anstaltsplacering m. m. Åklagarna rekommenderas där att underrätta kriminalvårdsmyndigheterna om förhållanden som bör beaktas vid anstaltsplaceringen, t. ex. information som under förundersökningen har framkommit om den dömdes relationer till andra intagna.

Föreskrifter om *besök* finns i 29 § KvaL. Huvudregeln är att en intagen får ta emot besök i den utsträckning det lämpligen kan ske men att besök inte får äga rum om säkerheten i anstalten kan äventyras eller om den intagnes

anpassning i samhället kan motverkas eller om besöket kan vara skadligt på annat sätt.

Bestämmelsen ger möjligheter till kontroll av den besökandes person innan tillstånd till besök lämnas och vidare föreskrivs att en anstaltstjänsteman skall vara närvarande vid besöket om det behövs av säkerhetsskäl. Som villkor för besöket kan också föreskrivas att den besökande skall underkasta sig bl. a. kroppsvisitation.

Kriminalvårdsstyrelsen har givit ut särskilda anvisningar för besöksverksamheten (KVVFS 1983:7), och ytterligare bestämmelser om besök finns i de anstaltsföreskrifter som har utfärdats (KVVFS 1986:4).

Utskottets överväganden

I samband med att riktlinjerna för 1974 års kriminalvårdsreform lades fast uttalade sig utskottet om principerna för hur differentieringen av anstaltsklientelet skulle ske (JuU 1973:15 s. 8 ff). Utskottet anförde vid det tillfället att kriminalvårdens verksamhet i första hand bör inriktas på konkreta åtgärder som kan skapa gynnsamma förutsättningar för den dömdes anpassning i samhället och som kan minska hans sociala isolering. Kärnan i det nya anstaltssystemet var enligt vad utskottet framhöll lokalanstalterna, dvs. små enheter i nära anknytning till de intagnas hemorter.

Beträffande lokalanstalterna anförde utskottet vidare att fördelarna med dessa anstalter – i form av öppenhet och samverkan med samhällets övriga hjälporgan i den intagnes hemort – vägde tyngre än eventuella nackdelar som hängde samman med risken för skadlig påverkan på mindre avancerade klienter från de mer avancerades sida. Utskottet betonade därvid att möjligheterna till differentiering borde iakttas så långt möjligt.

Det är mot bakgrund av dessa grundprinciper för anstaltsvården som tankarna i den nu aktuella motionen skall bedömas.

När det först gäller den i motionen berörda möjligheten som enligt 6 § KvaL finns för en intagen på riksanstalt att överföras till lokalanstalt är det enligt utskottets mening uppenbart att denna möjlighet kan utgöra ett viktigt inslag i förberedelserna för den intagnes frigivning. I lagens förarbeten framhålls också uttryckligen att även intagna, som gjort sig skyldiga till brottslighet av så allvarlig natur att de placerats på en riksanstalt, skall ha möjlighet att mot slutet av anstaltsvistelsen få vistas nära hemorten (prop. 1974:20 s. 88 f och JuU 1974:2 s. 37 ff).

I anslutning härtill vill utskottet erinra om att frågan i det enskilda fallet om överförande av en intagen från riksanstalt till lokalanstalt prövas särskilt och att denna prövning självfallet inte innebär någon obetingad rätt för den intagne att bli överflyttad till lokalanstalt om det finns skäl som talar däremot. Vid misskötsamhet på lokalanstalten kan vidare disciplinära ingripanden och andra åtgärder tillgripas för att skydda medinterner och anstaltspersonal, och – om det visar sig nödvändigt – kan beslutet att överföra den intagne till lokalanstalt omprövas.

Beträffande det i motionen påtalade förhållandet att kvinnor och män vistas tillsammans på vissa lokalanstalter vill utskottet först framhålla att erfarenheterna av systemet med gemensamma anstalter för kvinnor och män

är övervägande positiva. Vidare kan erinras om att det vid fördelningen av kvinnliga såväl som manliga intagna finns möjlighet att ta hänsyn till inbördes relationer mellan olika intagna så att konflikter om möjligt kan undvikas (se prop. 1983/84:148 s. 30). De tidigare omnämnda anvisningarna från riksåklagaren har för övrigt utfärdats just för att bl. a. kunna förebygga sådana missförhållanden. I sista hand får också för dessa situationer disciplinära ingripanden eller andra åtgärder tillgripas om det visar sig nödvändigt.

Utskottet kan för sin del inte finna att den kritik som har framförts i motionen beträffande den nuvarande ordningen för fördelningen av intagna bör föranleda några särskilda åtgärder utöver den löpande tillsyn över verksamheten vid anstalterna som kriminalvårdsmyndigheterna utövar. Vid denna tillsyn ägnas för övrigt särskild uppmärksamhet åt förekomsten av eventuella missförhållanden mellan de intagna.

Också bestämmelsen i 29 § KvaL om rätt för en intagen att ta emot besök skall ses mot bakgrund av de tidigare omnämnda grundprinciperna för anstaltsvården. Rätten till besök har sålunda ansetts vara av väsentlig betydelse när det gäller att minska den intagnes isolering och främja hans möjligheter att hålla kontakt med människor utanför anstalten. Utskottet delar denna uppfattning och vill ytterligare framhålla att besöksmöjligheterna är ett viktigt och ibland t. o. m. nödvändigt inslag i strävandena att återanpassa den intagne till ett liv utanför anstalten.

För att förhindra missbruk av besök hos intagna ger lagstiftningen möjlighet att begränsa besöken och på olika sätt kontrollera de besökande. I samband med att vissa ändringar gjordes i besöksbestämmelserna år 1982 uttalade utskottet att besök av anhöriga – av humanitära skäl – i vissa fall kan komma att tillåtas även om omständigheter föreligger som annars skulle ha medfört att besöket vägrats (JuU 1981/82:49 s. 21 f).

Uttalandet ger uttryck för den restriktivitet som de nuvarande besöksreglerna möjliggör i vissa fall och enligt utskottets mening får dessa regler anses vara väl avvägda med hänsyn till de motstående intressen som gör sig gällande beträffande rätten att besöka en person som är intagen i en kriminalvårdsanstalt. Utskottet anser inte att det finns skäl att införa ytterligare begränsningar i möjligheterna till besök och inte heller är det nödvändigt med någon sådan översyn av reglerna som föreslås i motionen.

Sammanfattningsvis innebär de redovisade uttalandena att utskottet avstyrker bifall till de tre nu behandlade yrkandena i motion 506 (yrkandena 1, 2 och 3).

Åtgärdsprogram mot narkotika på anstalterna m. m.

I motionerna 507 och 612 begärs intensifierade ansträngningar för att göra kriminalvårdsanstalterna narkotikafria. Det föreslås att kriminalvårdsstyrelsen skall ges i uppdrag att arbeta fram ett åtgärdsprogram för drogfria anstalter. Det efterlyses vidare mindre anstaltsavdelningar, mer differentiering mellan intagna med utgångspunkt i deras narkotikavanor och effektivare kontrollsystem vad gäller narkotika m. m. Liknande tankegångar framförs i motion 809 till stöd för det yrkande om ökat anslag som utskottet behandlat i ett föregående avsnitt.

Utskottet behandlade på våren 1986 tre motionsyrkanden med samma innehåll som de nu aktuella (JuU 1985/86:30 s. 3–6). Utskottet konstaterade då att narkotikasituationen inom kriminalvården sedan lång tid utgör ett svårbemästrat problem och att stora ansträngningar har gjorts och görs för att komma till rätta med dessa. Utskottet erinrade om att utskottet redan tidigare flera gånger hade framhållit som självklara riktmärken att intagna utan narkotikaproblem inte skall behöva komma i kontakt med narkotika, att missbrukare avskärs från tillförsel av droger och att intagna förhindras att bedriva narkotikahandel inom anstalterna och ute i samhället.

Utskottet lämnade i anslutning härtill en utförlig redogörelse för åtgärder av olika slag som sedan mitten av 1960-talet hade vidtagits för att skaffa överblick och kontroll över narkotikasituationen inom kriminalvårdsanstalterna. Utskottet hänvisar här till den redogörelsen som i allt väsentligt alltjämt är aktuell.

Utskottet avstyrkte bifall till 1986 års motioner. Härvid hänvisade utskottet dels till ett då nyligen till riksdagen avlämnat regeringsförslag genom vilket särskilda medel (75 milj. kr. för budgetåret 1986/87) anslagits för bekämpningen av sjukdomen AIDS (prop. 1985/86:171), dels till det målmedvetna och mycket ambitiösa arbete som redan bedrevs inom kriminalvårdens olika organ. Utskottet fann mot denna bakgrund att det inte fanns anledning att initiera några ytterligare åtgärder på området. Riksdagen följde utskottet (rskr. 275).

Riksdagen beslöt senare under våren 1986 att, med bifall till proposition 1985/86:171, anvisa 75 milj. kr. till särskilda medel för bekämpningen av AIDS (SoU 1985/86:25, rskr. 324). I det anvisade beloppet ingick medel avsedda för samordnade insatser för narkotikamissbrukare inom kriminalvården.

Inom regeringskansliet har därefter inrättats en särskild beredningsgrupp med uppgift att föreslå konkreta insatser. Som ett resultat av beredningsgruppens arbete har chefen för socialdepartementet efter samråd med chefen för justitiedepartementet inom ramen för de av riksdagen anvisade medlen hittills beslutat tilldela kriminalvården ca 8 milj. kr. till olika insatser för narkotikamissbrukare inom kriminalvården. Hit hör motivations- och behandlingsinsatser vid häktena i de tre storstäderna, vid lokalanstalterna inom de tre storstadsregionerna och vid vissa riksanstalter samt vidare insatser för utbildning och handledning av personal (prop. 1986/87:100, bil. 4, s. 82).

Utskottet kan nu liksom tidigare år konstatera att ett målmedvetet och mycket ambitiöst arbete mot narkotika bedrivs inom kriminalvårdens olika organ. Under det år som har gått sedan utskottet senast hade att ta ställning till motionsönskemål av likartat innehåll har t. ex. möjligheten att differentiera de intagna ytterligare ökat, bl. a. genom att hela kriminalvårdsanstalten Roxtuna (52 platser) öppnats för unga narkotikamissbrukare, som inte är behandlingsmotiverade. Enligt vad som framgår av det föregående har beläggningen vid kriminalvårdsanstalterna under budgetåret 1985/86 legat på samma låga nivå som budgetåret före. En låg beläggning främjar självfallet möjligheten till differentiering. Även de åtgärder för att åstadkomma en jämnare beläggning vid kriminalvårdsanstalterna som redovisats tidigare bör kunna bidra till att underlätta en lämplig differentiering av de

intagna. Viktiga initiativ har också, som har framgått av det föregående, tagits inom behandlings- och motivationsområdet som ett led i ansträngningarna att bekämpa sjukdomen AIDS. Utskottet anser att det i denna situation inte rimligen kan begäras att det vidtas åtgärder utöver vad som redan pågår eller planeras.

När det särskilt gäller tankarna på ett åtgärdsprogram vill utskottet tillägga följande.

Sedan några år tillbaka finns det flera samordnande organ med övergripande uppgifter för bekämpning av narkotikan. Hit hör regeringens särskilda samordningsorgan för narkotikafrågor (SAMNARK) och den nyssnämnda beredningsgruppen för fördelning av AIDS-medlen. Vidare finns sedan år 1981 en ledningsgrupp vid kriminalvårdsstyrelsen med uppgift att bl. a. följa utvecklingen på området, samordna olika aktiviteter för att bekämpa missbruket och initiera åtgärder mot missbruket. Utskottet anser det därför överflödigt att ålägga kriminalvårdsstyrelsen att vid sidan härav lägga fast ett särskilt åtgärdsprogram för drogfria anstalter.

Utskottet avstyrker på grund av det anförda bifall till motionerna 507 och 612 i här behandlade delar. Motion 809 har utskottet avstyrkt under ett föregående avsnitt.

Behandlingskliniker för missbrukare

I motion 501 begärs att kvalificerade behandlingskliniker för alkohol- och narkotikamissbrukare inrättas på alla riksanstalter efter mönster av det s. k. Österåkerprojektet. Motionären menar att en grupp långstidsdömda är i särskilt behov av att få vård på de slutna riksanstalterna, nämligen de som enligt 7 § tredje stycket KvaL är placerade i sluten riksanstalt, sedan de har dömts till mer än två års fängelse för grova brott med anknytning till narkotikahantering och har bedömts kunna fortsätta allvarlig brottslighet under anstaltstiden. Den gruppen får enligt 34 § andra stycket KvaL inte bli föremål för s. k. 34 §-placering i t. ex. behandlingshem utanför anstalten.

För närvarande finns det 19 riksanstalter; 15 av dem är slutna. På flera av dessa finns särskilda avdelningar som är narkotikafria och som erbjuder behandling. Dessa anstalter är Österåker – med annexet Bogesund – Hinseberg, Hall, Malmö och Härlanda. Roxtuna används, som nämnts tidigare, sedan en tid i sin helhet för unga narkotikamissbrukare, vilka har visat sig svåra att motivera till behandling.

Utskottet vill först erinra om att kriminalvården enligt den s. k. normaliseringsprincip som gäller för vårdområdet i första hand skall utnyttja de kvalificerade vårdresurser som redan finns i stället för att bygga upp egna. Huvudansvaret för insatserna inom missbrukarvården vilar på socialtjänsten och hälso- och sjukvården med landsting och kommuner som huvudmän (se prop. 1985/86:171 s. 12). Detta hindrar naturligtvis inte att tiden i kriminalvårdsanstalt bör tas till vara för konstruktiva insatser av alla slag; därvid utgör åtgärder mot missbruk av droger ett av de angelägnaste områdena. Utskottet, som alltså har förståelse för motionärens tanke, måste dock konstatera att differentiering mellan intagna måste kunna ske även av andra skäl än enbart missbruk – t. ex. ålder, brottslighet, strafftid, rymningsbenägenhet,

farlighet, behov av visst slags arbete eller utbildning. Även sådana önskemål måste alltså beaktas vid utformningen av verksamheten vid de olika anstalterna. Mot den bakgrunden och mot bakgrund av de behandlings- och motivationsinsatser som för närvarande görs inom ramen för AIDS-bekämpningen och de planer på en vidgad användning av 34 §-institutet som redovisas i budgetpropositionen (s. 25 och 82), finner utskottet inte anledning att nu förespråka utvidgning av den redan befintliga – och förvisso inte obetydliga – behandlingsverksamheten vid anstalterna på det sätt som motionären önskar. Utskottet avstyrker därför bifall till motion 501.

Förhörspersoners skydd mot repressalier

I motion 503 anförs bl. a. att allt fler vittnen och andra som polisen förhör utsätts för hot och repressalier. Vidare sägs det att det på kriminalvårdsanstalterna finns intagna som fortlöpande hotar och misshandlar andra intagna för att de påstås vara tjallare, dvs. har lämnat uppgifter om andras brottsliga verksamhet till polis, åklagare eller domstol. En utredning begärs om hur dessa missförhållanden skall stävjas.

Frågan om vittnen som av rädsla för repressalier vägrar att lämna uppgifter till polisen och inför domstolarna har behandlats av utskottet flera gånger tidigare, senast förra året (JuU 1985/86:35 s. 16 ff). Utskottet anförde därvid bl. a. att det är djupt otillfredsställande att det förekommer att personer som har upplysningar om brott av värde för polis, åklagare och domstolar av rädsla för övergrepp av olika slag underlåter att medverka i det rättsliga förfarandet eller som, om de ändå vittnar, utsätts för repressalier med anledning därav. Frågan är, menade utskottet, av stor betydelse inte bara för den enskilde som berörs utan även för att rättskipningen skall kunna fungera på ett godtagbart sätt. Utskottet framhöll att utskottet även fäst uppmärksamhet vid eventuella konsekvenser för domstolsoffentligheten i händelse av ändrade regler. Utskottet, som ansåg sig kunna utgå ifrån att det inom en nära framtid skulle komma att läggas fram ett regeringsförslag till en ordning som bättre än den nuvarande tillgodoså behovet av skydd för vittnen m. fl., avstyrkte mot bakgrund härav ett då aktuellt motionsyrkande.

När utskottet vid detta tidigare tillfälle hänvisade till att frågan var aktuell inom regeringskansliet avsågs ett pågående arbete med en proposition på grundval av rättegångsutredningens betänkande (SOU 1982:26) Översyn av rättegångsbalken 1 Processen i tingsrätt. Det arbetet är nu slutfört och propositionen kommer att avlämnas till riksdagen inom kort. I propositionen kommer, enligt vad som har upplysts för utskottet, att föreslås att domstolarna skall kunna förordna om att åhörare inte får vara närvarande under ett vittnesförhör. Motiveringen till förslaget är just de problem med rädsla för repressalier hos olika förhörspersoner som har blivit allt vanligare under senare år. Därmed får motionen i denna del anses inte nu behöva föranleda någon riksdagens åtgärd.

Den andra frågan som motionärerna tar upp gäller repressalier mellan intagna på kriminalvårdsanstalterna. Motionärerna hänvisar till vissa uppgifter som ges i en rapport från kriminalvårdsstyrelsen, "Våld och hot bland intagna i kriminalvårdsanstalt" (Rapport 1985:2). Rapporten bygger på en

omfattande intervjuundersökning bland intagna och personal på flera anstalter.

Det finns i lagstiftningen ett flertal regler som berör frågan om behovet av skydd mot våld eller hot på anstalterna. Som har framgått av redogörelsen i föregående avsnitt finns i 6–8 §§ KvaL regler för hur de intagna skall fördelas mellan olika typer av anstalter. Ett kriterium vid beslutet om placering är fara för att den intagne allvarligt stör ordningen på anstalten. När dessa regler delvis fick ny lydelse år 1984 anfördes i propositionen bl. a. att vid anstaltsplacering självfallet måste beaktas exempelvis att det finns grundad anledning misstänka att en intagen skall störa ordningen genom våld eller hot mot medintagna eller personal (prop. 1983/84:148 s. 30, JuU 26, rskr.333).

I 20 § första stycket 1 och 4 KvaL finns bestämmelser som innebär att en intagen får hållas avskild från andra intagna, om det är nödvändigt med hänsyn till föreliggande fara för den intagnes eller annans säkerhet till liv eller hälsa eller för att hindra att den intagne allvarligt ofredar en annan intagen. I 20 § tillämpningskungörelsen till KvaL finns en föreskrift att en riksanstalt kan motsätta sig placering där av en intagen, om placeringen skulle medföra risk för att personer som av någon anledning kan anses farliga för varandras liv eller hälsa sammanförs.

Riksåklagaren har i det tidigare nämnda cirkuläret (RÅC I:100) lämnat allmänna råd om information till kriminalvårdsmyndigheterna för anstaltsplacering m. m. I cirkuläret rekommenderas åklagarna att underrätta kriminalvårdsmyndigheterna om sådana förhållanden som framkommit under förundersökningen eller rättegången och som bör beaktas vid beslut om anstaltsplacering m. m. av personer som dömts till fängelse. Vad som avses är bl. a. information i främst narkotikamål om den dömdes relationer till medtilltalade eller anknytningar till andra personer som avtjänar straff.

I en till riksdagen nyligen avlämnad proposition (prop. 1986/87:80) om forskning, bilaga 1 (justitiedepartementet), anför justitieministern att kriminalvårdsstyrelsens forskningsgrupp inom en snar framtid kommer att inrikta sina studier på bl. a. modeller för konfliktlösningar på anstalterna (prop. bil. 1, s. 2).

Utskottet har år 1985 med anledning av ett motionsyrkande med likartat syfte som det nu aktuella framhållit att frågan om de intagnas självklara rätt att inte bli utsatta för våld eller hot från andra intagna är av central betydelse för en human kriminalvård. Utskottet betonade narkotikabekämpningen på anstalterna och möjligheterna till differentiering av de intagna som viktiga instrument för att komma till rätta med aggressivitet mellan de intagna. Vidare framhöll utskottet att alla av frågan berörda myndigheter är väl medvetna om problemen på anstalterna och genom ständigt pågående insatser av skilda slag ingriper mot missförhållandena (JuU 1984/85:36 s. 10–11).

Utskottet finner att det ämne som motionärerna har tagit upp är angeläget. En viktig arbetsuppgift för kriminalvården är att motverka negativa effekter av anstaltsvistelsen. Självfallet måste våld och hot i anstalterna därför bekämpas, oberoende av om våldet eller hotet riktar sig mot påstådda tjallare eller har andra orsaker. Även om mycket tyder på att problemet har relativt ringa omfattning i Sverige jämfört med i en del andra länder, anser

utskottet att det är viktigt att kriminalvårdsstyrelsen i sin forskningsverksamhet och på andra sätt fortlöpande ägnar frågan noggrann uppmärksamhet. Utskottet utgår ifrån att den av motionärerna särskilt berörda konfliktorsaken, dvs. "tjallning", därvid får vederbörlig belysning. Utskottet avstyrker mot bakgrund av det sagda bifall till motion 503.

Den andliga vården

För den andliga vården finns vid kriminalvårdens anstalter och häkten en nämnd för andlig vård (NAV). Nämnderna är ekumeniskt sammansatta. Till nämndledamöter utgår visst årsarvode och förrättningsarvode. Nämndens uppgift är att biträda anstaltens styresman i frågor rörande den andliga vården. Hos kriminalvårdsstyrelsen finns tre resesekreterare. Deras uppgift är att besöka anstalter och häkten och stimulera den s. k. NAV-verksamheten.

Olika frågor om den andliga vården inom kriminalvården har under en lång följd av år uppmärksammats i skilda sammanhang, inom utredningsväsendet och i riksdagen. Beträffande behandlingen i riksdagen hänvisas här till JuU 1972:6 s. 4, JuU 1973:15 s. 17, JuU 1974:5 s. 4 och JuU 1984/85:36 s. 8 samt KrU 1985/86:5 och KrU 1985/86:17. I de båda sistnämnda betänkandena ges också en fyllig redovisning av de olika utredningsförslag som lagts fram.

I sitt förra året avgivna slutbetänkande (SOU 1986:17 och 18) Framtid i samverkan har 1982 års kyrkokommitté förslagit att församlingarna i ett stift gemensamt skall bilda en stiftssamfällighet med ansvar för vissa församlingsangelägenheter, bl. a. den andliga vården vid sjukhus och andra större vårdinrättningar, vid kriminalvårdsanstalter och militära förband (SOU 1986:17 s. 97). Det förutsätts att den andliga vården i sin helhet bedrivs i ett ekumeniskt samarbete. Det framhålls att stiftssamfälligheterna fritt skall få besluta om de organisatoriska formerna för sin verksamhet. Det kan vara naturligt att utse en nämnd eller flera nämnder för den andliga vården. Dessa nämnder kan sedan i sin tur representera svenska kyrkan i de ekumeniska organ eller arbetsgrupper som måste inrättas för den regionala verksamheten inom resp. arbetsområde, anför kyrkokommittén.

Vid behandlingen av en motion i ämnet under våren 1986 uttalade kulturutskottet (KrU 1985/86:17) följande:

Utskottet vill för sin del understryka vikten av att det snarast möjligt kommer till stånd en lösning av frågan om den andliga vården inom kriminalvården. Det är otillfredsställande att omfattningen av denna vård vid de enskilda anstalterna som nu är fallet i hög grad skall vara beroende av frivilliga insatser från svenska kyrkan och från de fria samfunden. Den som är intagen på kriminalvårdsanstalt har med hänsyn till den påtvingade isoleringen och den krissituation som han eller hon många gånger befinner sig i stort behov av enskild själavård och personliga samtal. Härtill kommer behovet av gudstjänster och andaktsstunder.

Det är mot den angivna bakgrunden självfallet angeläget att det inom regeringskansliet snarast möjligt görs de överväganden som behövs för att en reform i enlighet med det föreliggande utredningsförslaget skall kunna få full effekt så snart som möjligt efter genomförandet. Utskottet utgår därför från

att man inom regeringskansliet i anslutning till den fortsatta beredningen av kyrkokommitténs förslag gör sådana överväganden och vidtar erforderliga förberedelser för att organisationen av den andliga vården inom kriminalvården snarast möjligt skall kunna få en lösning.

Med hänsyn till det anförda ansåg kulturutskottet det inte vara erforderligt med någon riksdagens åtgärd till följd av motionen. Riksdagen följde utskottet.

I den nu aktuella motionen (504) anknyts till kulturutskottets nyss återgivna ställningstagande och efterlyses förslag från regeringen så att den andliga vården vid kriminalvårdens anstalter snarast kan anordnas i enlighet därmed. Motionärerna understryker behovet av en ny ordning och en förstärkning av den andliga vården inom kriminalvården.

Det förut nämnda förslaget av 1982 års kyrkokommitté har remissbehandlats och bereds för närvarande i regeringskansliet (civildepartementet). Arbetet är inriktat på att en proposition – efter behandling av kyrkomötet – skall föreläggas riksdagen under hösten 1987.

Justitieutskottet vill för sin del instämma i de uttalanden i saken som gjordes av kulturutskottet för ett år sedan. Justitieutskottet anser det sålunda angeläget att den långdragna frågan om anordnandet av den andliga vården inom kriminalvården bringas till en lösning utan dröjsmål. I sammanhanget vill utskottet – i linje med vad utskottet och kriminalvårdsstyrelsen tidigare gjort – understryka vikten av att den nya ordningen organisatoriskt och ekonomiskt ges möjligheter att tillgodose också behoven hos de många intagna från främmande kulturkretsar och trosriktningar. I det beredningsläge saken nu befinner sig anser utskottet emellertid att det inte behövs någon åtgärd från riksdagens sida.

Med dessa uttalanden avstyrker utskottet bifall till motion 504.

Värnplikt i stället för fängelse

Motionen

I motion 609 kritiseras förhållandet att det enligt 34 § KvaL är möjligt att få avtjäna ett fängelsestraff genom att fullgöra värnplikt. Denna möjlighet bör enligt motionären upphöra, eftersom det saknas rimlig anledning till att ådömda straff inte skall avtjänas och eftersom samhällets syn på värnplikten omöjligen kan vara att denna skall likställas med avtjänandet av ett fängelsestraff.

Bakgrund

Den ifrågavarande bestämmelsen i 34 § första stycket KvaL har följande lydelse:

Kan intagen genom vistelse utanför anstalt bli föremål för särskilda åtgärder som kan antagas underlätta hans anpassning i samhället, kan medgivande att för sådant ändamål vistas utanför anstalten lämnas honom under lämplig tid, om särskilda skäl föreligger. För vistelsen skall ställas de villkor som kan anses erforderliga.

I förarbetena till bestämmelsen (prop. 1974:20 s. 96) uttalas att vistelse utanför anstalten enligt 34 § inte får bli något mer eller mindre regelmässigt förekommande utan endast användas i de fall då det verkligen föreligger särskilda skäl för att åtgärden skall främja den intagnes anpassning i samhället. Vad som skall avgöra om vistelse utanför anstalten skall medges är den rehabilitering som därigenom blir möjlig. I propositionen nämns olika slag av placering av den intagne som kan komma i fråga, t. ex. i skola med internatförläggning, i behandlingshem för narkotikamissbrukare, i särskilt lämpligt enskilt hem eller värnpliktstjänstgöring.

Det är enligt 54 § KvaL övervakningsnämnden och kriminalvårdsnämnden som fattar beslut om vistelse utanför anstalt.

Kriminalvårdsverket har nyligen utfärdat allmänna råd för vistelse utanför anstalt enligt 34 § KvaL (ARK 1987:3). I dessa lämnas beträffande värnpliktstjänstgöring närmare anvisningar för hur en 34 §-placering bör förberedas genom samråd mellan anstalten och de militära myndigheterna.

Vid detta samråd får anstalten från berört värnpliktskontor upplysning om tjänstgöringstid och typ av tjänstgöring som den inkallade är uttagen till och i det sammanhanget kan värnpliktskontoret ändra uttagningen eller besluta om annan tjänstgöringstid om detta skulle visa sig lämpligare med hänsyn till den intagnes förhållanden. Å andra sidan är det möjligt att man redan på detta stadium kommer fram till att den intagne bör avtjäna sitt fängelsestraff innan han fullgör militärtjänstgöring.

Ett annat led i samrådet mellan myndigheterna är att anstalten ingående informerar chefen för det ifrågavarande militära förbandet om den intagnes förhållanden. I det sammanhanget diskuteras åtgärder för att främja den intagnes möjligheter att fullfölja utbildningen, och det förekommer därvid att det från förbandschefens sida görs gällande att den intagne inte bör komma i fråga för värnpliktstjänstgöring genom vistelse utanför anstalt.

Formellt föreligger inget hinder mot att en 34 §-placering beviljas redan kort tid efter det att anstaltsvistelsen har påbörjats. Emellertid förekommer detta enligt vad utskottet inhämtat endast undantagsvis när det gäller militärtjänst.

Under budgetåret 1985/86 beviljades 655 intagna vid 704 tillfällen vistelse utanför anstalt enligt 34 § KvaL. I likhet med tidigare år avsåg de flesta vistelserna placering av missbrukare i behandlingshem eller familjehem för vård. Sådana vistelser utgjorde sammanlagt nästan 90 % av samtliga vistelser. Andelen för värnpliktstjänstgöring har genom åren varit tämligen konstant (drygt 5 %) och förra budgetåret beviljades 33 intagna vistelse utanför anstalt för sådan tjänstgöring.

Utskottets överväganden

Som har redovisats i ett tidigare avsnitt är två grundprinciper för kriminalvården i anstalt att vården skall utformas så att den intagnes anpassning i samhället främjas och att de skadliga verkningarna av fängelsestraffet motverkas. I strävandena att lindra ett fängelsestraffs negativa effekter är det betydelsefullt att i vissa fall kunna medge vistelse utanför anstalten.

Härigenom vidgas också möjligheterna till en förbättrad rehabiliterings-

verksamhet och en bättre integrering mellan anstaltsvård och frivård kan åstadkommas.

Det kan emellertid finnas skäl att betona att möjligheterna till 34 §-placering inte är avsedda att komma till användning mer eller mindre regelmässigt, något som redan bestämmelsens ordalydelse ger besked om och som även särskilt framhållits i lagens förarbeten. Tillgängliga uppgifter om i vilken omfattning vistelse utanför anstalt för militärtjänst har beviljats tyder enligt utskottets mening inte heller på att den hittillsvarande tillämpningen av bestämmelsen skett i strid mot den restriktivitet som sålunda varit avsedd.

Det skall också erinras om att en vistelse utanför anstalt enligt vad som särskilt stadgas i 34 § KvaL skall förknippas med erforderliga villkor. När det gäller militärtjänst kan det finnas särskild anledning härtill eftersom den tjänstgöringsfria tiden – övningsuppehåll och liknande – under värnpliktstjänstgöringen torde vara förhållandevis stor. Det kan vidare nämnas att det med stöd av en bestämmelse i 39 § KvaL är möjligt att förordna, att om den intagne missbrukar vistelsen utom anstalt, tid för sådan vistelse inte skall inräknas i verkställighetstiden.

Med hänvisning till nu redovisade synpunkter saknas det enligt utskottets mening anledning att – som motionären förordar – avskaffa den möjlighet till rehabilitering som det kan innebära för vissa, främst yngre intagna att få avtjäna en begränsad del av fängelsestraffet i form av värnpliktstjänstgöring. Det kan här erinras om att såväl kriminalvårdsmyndigheterna som berörda militära myndigheter ser positivt på den möjlighet som 34 § KvaL erbjuder i nu aktuellt hänseende.

Utskottet avstyrker bifall till motion 609.

Utskottets hemställan

Utskottet hemställer

1. beträffande *särskilda åtgärder avseende lokalanstalter*
att riksdagen avslår motion 1986/87:Ju506 i denna del (yrkandena 1, 2 och 3),

2. beträffande *åtgärdsprogram mot narkotika på anstalterna m. m.*
att riksdagen avslår motion 1986/87:Ju507 i denna del (yrkande 2) och motion 1986/87:Ju612 i denna del (yrkande 4),

3. beträffande *behandlingskliniker för missbrukare*
att riksdagen avslår motion 1986/87:Ju501,

4. beträffande *skydd mot repressalier*
att riksdagen avslår motion 1986/87:Ju503,

5. beträffande *den andliga vården inom kriminalvårdsanstalterna*
att riksdagen avslår motion 1986/87:Ju504,

6. beträffande *värnplikt i stället för fängelse*
att riksdagen avslår motion 1986/87:Ju609,

7. beträffande *förvaltning av fastigheter*
att riksdagen godkänner den i propositionen beräknade driftstaten,

8. beträffande *medelsberäkningen*
att riksdagen med avslag på motion 1986/87:Ju809 i denna del (yrkande 6) och med bifall till regeringens förslag till *Kriminalvårdsanstalterna* för budgetåret 1987/88 anvisar ett förslagsanslag av 1 549 946 000 kr.

3. **Frivården.** Regeringen har under punkt E 3 (s. 88 och 89) föreslagit riksdagen att till frivården för budgetåret 1987/88 anvisa ett förslagsanslag av 233 153 000 kr.

Motion

I motion 1986/87:Ju604 av Bengt Harding Olson (fp) hemställs att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts om personundersökning och förtroendeman i brottmål.

Utskottet

Medelsberäkningen

Regeringen föreslår en medelsanvisning under anslaget till frivården av drygt 233 milj. kr., vilket innebär en ökning med drygt 10 milj. kr. i förhållande till innevarande budgetår. Utskottet konstaterar att normtalet på 30 klienter per tjänsteman därvid kan upprätthållas.

Utskottet tillstyrker regeringens förslag.

Personundersökning och förtroendeman

Motionen

I motion 604 pekar motionären på vikten av att återanpassningsarbetet med den misstänkte kommer i gång så snabbt som möjligt. Motionären begär därför en granskning av hur reglerna om personundersökning och förtroendeman i brottmål tillämpas under förundersökningen och att de åtgärder vidtas som föranleds av granskningen.

Bakgrund

Tillämpliga bestämmelser finns i lagen (1964:542) om personundersökning i brottmål. Bestämmelserna genomgick år 1973 en översyn (prop. 1973:173, JuU 41, rskr. 374) på grundval av kriminalvårdsberedningens betänkande (SOU 1972:64).

Enligt gällande regler skall personundersökning göras bl. a. innan någon döms till fängelse sex månader eller mer eller till skyddstillsyn om inte motsvarande utredning finns tillgänglig på annat sätt (2 §). Förtroendeman kan utses om den misstänkte är i behov av personligt stöd eller annan hjälp och han går med på det. Uppdraget som förtroendeman upphör senast när lagakraftägande dom föreligger (4 § 2 st.).

Rätten förordnar om personundersökning så snart det lämpligen kan ske. Förordnande får dock meddelas endast under förutsättning att den misstänkte erkänt gärningen eller det eljest finns sannolika skäl att han begått den (3 § 1 st.). I detta sammanhang anses sannolika skäl enligt praxis föreligga när åtal väckts. Om den misstänkte under förundersökningen erkänner brott för vilket minimistraffet är fängelse två år har åklagaren i princip skyldighet att till rätten anmäla behovet av personundersökning (3 § 2 st.).

Syftet med personundersökning är enligt 1973 års proposition främst att ge en bakgrund till brottet och att ge underlag för vilken påföljd som ur individualpreventiv synpunkt är lämpligast. Avsikten är också att personundersökning skall komma till stånd i ett så tidigt skede som möjligt och att rehabiliterande åtgärder skall kunna sättas in redan innan ansvarsfrågan avgjorts.

I sistnämnda syfte infördes år 1973 möjligheten att utse en förtroendeman för den misstänkte. Departementschefen underströk i propositionen (s. 21) att kurativa eller andra stödjande insatser av skilda slag som sattes in under tiden innan ansvarsfrågan slutligt avgjorts borde baseras på ett klart medgivande från den som åtgärden avsåg. Frivilligheten i de föreslagna åtgärderna borde, enligt departementschefen, kunna utgöra en garanti för att den åtalade inte skulle uppfatta erbjudande om hjälp som ett föregripande av domstolens beslut. Utöver att sålunda vara till hjälp och stöd för den misstänkte under tiden fram till lagakraftägande dom i målet var syftet också enligt propositionen att förtroendemannaskapet i de fall påföljden blev skyddstillsyn skulle övergå i ett övervakningsuppdrag. Härigenom skulle möjliggöras även bl. a. att den blivande övervakaren kunde delta i arbetet med behandlingsplaneringen.

Utskottet anförde i detta sammanhang i sitt betänkande JuU 1973:41 bl. a. följande.

Det samarbete, som avses komma till stånd mellan den misstänkte och hans blivande övervakare, tillgodoser i väsentlig grad föreliggande behov av att kunna tillgripa kurativa insatser redan innan hjälpåtgärder kan vidtas inom ramen för kriminalvård i frihet. Som departementschefen framhåller är det synnerligen angeläget att den misstänkte och den föreslagne övervakaren får lära känna varandra och vänja sig vid att i samråd med frivårdstjänstemän lösa de problem som kan vara för handen. En sådan ordning kan också utgöra ett värdefullt personligt stöd för de misstänkta i den svåra situation som de i allmänhet befinner sig i under tiden fram till dess brottmålet avgörs. Även för domstolen och för kriminalvårdens del kan ett tidigt etablerat samarbete mellan den misstänkte och övervakaren vara till fördel. Viktigt är emellertid att de åtgärder, som vidtas före domen i målet, helt bygger på frivillig medverkan från den misstänktes sida och genomförs på sådant sätt att de ej av honom uppfattas som om utgången av målet på förhand skulle vara given.

Under budgetåret 1985/86 utfördes 13 659 personundersökningar medan 230 förtroendemän förordnades. Motsvarande siffror för budgetåret 1984/85 var 13 794 resp. 298.

Intresset att så snabbt som möjligt komma i gång med rehabiliteringsåtgärder, vilket motionären förordar, kommer i strid med intresset att undvika integritetskränkningar i form av en i onödan företagen personundersökning eller i form av ett förordnande av förtroendeman mot den misstänktes vilja. De gällande bestämmelserna återspeglar enligt utskottets mening en både riktig och ändamålsenlig avvägning mellan dessa intressen. Vad som möjligen kan diskuteras är reglernas tillämpning i praktiken.

I den här delen vill utskottet först erinra om sina nyss återgivna uttalanden år 1973. Vidare vill utskottet – i linje med vad departementschefen uttalade i 1985 års budgetproposition – fastslå att det är angeläget att övervakningen kan komma i gång omedelbart efter skyddstillsynsdomen. Det är därför viktigt att ett väl genomarbetat övervakarförslag kan lämnas i personundersökningen. Detta arbete underlättas om man i ökad utsträckning använder sig av förtroendeman under personundersökningstiden. I detta sammanhang vill utskottet erinra om att det ankommer på domstolarna att så snart det kan ske, dvs. som regel senast när åtal väckts, pröva frågan om personundersökning. Utskottet förutsätter att kriminalvårdsstyrelsen i sitt löpande arbete riktar uppmärksamheten på att den misstänktes behov av förtroendeman inte får förbises. Med dessa uttalanden avstyrker utskottet bifall till motionen.

Utskottets hemställan

Utskottet hemställer

1. beträffande *medelsberäkningen*

att riksdagen till *Frivården* för budgetåret 1987/88 anvisar ett förslagsanslag av 233 153 000 kr.

2. beträffande *personundersökning m. m.*

att riksdagen avslår motion 1986/87:Ju604.

4. **Maskin- och verktygsutrustning m. m.** Utskottet tillstyrker regeringens förslag under punkt E (s. 89) och hemställer

att riksdagen till *Maskin- och verktygsutrustning m. m.* för budgetåret 1987/88 anvisar ett reservationsanslag av 14 800 000 kr.

5. **Engångsanskaffning av inventarier m. m.** Utskottet tillstyrker regeringens förslag under punkt E 5 (s. 90) och hemställer

att riksdagen till *Engångsanskaffning av inventarier m. m.* för budgetåret 1987/88 anvisar ett reservationsanslag av 10 150 000 kr.

6. **Utbildning av personal m. fl.** Utskottet tillstyrker regeringens förslag under punkt E 6 (s. 90 och 91) och hemställer

att riksdagen till *Utbildning av personal m. fl.* för budgetåret 1987/88 anvisar ett reservationsanslag av 15 993 000 kr.

7. **Byggnadsarbeten för kriminalvården.** Regeringen har under punkt E 7 (s. 91–94) föreslagit riksdagen att dels bemyndiga regeringen att besluta om byggnadsarbeten för kriminalvården inom de kostnadsramar som har förordats i propositionen, dels bemyndiga regeringen att fastställa tillgångsvärden i enlighet med vad som har anförts i propositionen och dels till Byggnadsarbeten för kriminalvården för budgetåret 1987/88 anvisa ett reservationsanslag av 29 000 000 kr.

Motion

I motion 1986/87:Ju505 av Gunnar Björk i Gävle (c) och Gunnel Jonäng (c) hemställs att riksdagen hos regeringen begär projektering av en ny anstalt i Hudiksvall.

Utskottet

Riktlinjer i fråga om utformningen av kriminalvårdens anstalter antogs genom 1974 års kriminalvårdsreform. Riksdagen har därefter vid behandlingen av 1980 års budgetproposition godkänt en principplan för förändringar i lokalanstaltsorganisationen (prop. 1979/80:100 bil. 5 s. 68–72, JuU 34 s. 1–4, rskr. 282). Planen innebär att nya lokalanstalter uppförs i områden som för närvarande har brist på lokalanstaltsplatser. Vidare förutsätts i planen att ett antal anstalter från 1800-talet samt vissa andra anstalter som är i mycket dåligt skick byts ut. Vid sitt ställningstagande till planen uttalade utskottet bl. a. att tidsangivelserna i planen bör ses som riktpunkter och att planen fortlöpande bör revideras allteftersom förutsättningarna för den ändras.

Regeringens förslag under detta anslag innebär bl. a. att ändrade kostnadsramar beräknas för pågående byggnadsarbeten, bland dem en ny lokalanstalt i Rosersberg (39,4 milj. kr.), och att en kostnadsram beräknas för ombyggnadsarbeten vid kriminalvårdsanstalten i Härnösand (19,2 milj. kr.).

I motion 505 begärs att riksdagen uttalar sig för projektering av en ny kriminalvårdsanstalt i Hudiksvall.

Enligt den principplan som riksdagen beslutade om år 1980 skall en ny lokalanstalt uppföras i Hudiksvall. En begäran om projektering har inkommit till justitiedepartementet år 1985. Ärendet bereds för närvarande där.

Utskottet behandlade åren 1984, 1985 och 1986 motionsyrkanden om byggande av en ny anstalt i Hudiksvall. Utskottet hänvisade vid dessa tillfällen till att den frågan, liksom frågan om uppförande av anstalter på andra orter, var aktuell inom regeringskansliet. Utskottet anförde vidare att utskottet inte – utöver vad regeringens prioritering innebar – kunde förorda byggande av kriminalvårdsanstalter i vissa orter före andra. Utskottet

avstyrkte bifall till motionerna. Riksdagen följde utskottet (JuU 1983/84:20 p. 7, JuU 1984/85:36 p. 7 och JuU 1985/86:30 p. 7). Utskottet ser inte heller nu anledning att frångå sin tidigare ståndpunkt i saken. Utskottet avstyrker således bifall till motion 505.

Utskottet har inte något att erinra mot regeringens begäran om bemyndigande att besluta om byggnadsarbeten för kriminalvården och att fastställa tillgångsvärden, och utskottet godtar regeringens medelsberäkning.

Utskottet hemställer

1. beträffande *kostnadsramar*

att riksdagen bemyndigar regeringen att besluta om byggnadsarbeten för kriminalvården inom de kostnadsramar som har förordats i propositionen,

2. beträffande *tillgångsvärden*

att riksdagen bemyndigar regeringen att fastställa tillgångsvärden i enlighet med vad som har anförts i propositionen,

3. beträffande *medelsberäkningen*

att riksdagen till *Byggnadsarbeten för kriminalvården* för budgetåret 1987/88 anvisar ett reservationsanslag av 29 000 000 kr.,

4. beträffande *kriminalvårdsanstalt i Hudiksvall*

att riksdagen avslår motion 1986/87:Ju505.

Stockholm den 17 mars 1987

På justitieutskottets vägnar

Lars-Erik Lövdén

Närvarande: Lars-Erik Lövdén (s), Björn Körlof (m), Helge Klöver (s), Gunilla André (c), Ulla-Britt Åbark (s), Sven Munke (m), Hans Göran Franck (s), Hans Petersson i Röstånga (fp), Birthe Sörestedt (s), Elving Andersson (c), Bengt-Ola Ryttar (s), Göran Magnusson (s), Göran Ericsson (m), Lars Sundin (fp) och Sven-Olof Nordlund (s).

Reservationer

1. Särskilda åtgärder avseende lokalanstalter (punkt 2, mom. 1)

Gunilla André (c) och Elving Andersson (c) anser

dels att den del av utskottets yttrande som börjar på s. 6 med "När det" och slutar på s. 7 med "(yrkandena 1, 2 och 3)" bort ha följande lydelse:

När det först gäller den i motionen berörda möjligheten som enligt 6 § KvaL finns för en intagen på riksanstalt att överföras till lokalanstalt är det enligt utskottets mening uppenbart att denna möjlighet kan utgöra ett viktigt inslag i förberedelserna för den intagnes frigivning. Emellertid finns det anledning att något ifrågasätta den nuvarande ordningen.

Intagna på riksanstalt är ofta straffade för mycket grov brottslighet och deras vistelse på lokalanstalt kan i vissa fall innebära sådana påfrestningar för andra intagna och för anställda att man enligt utskottets mening kan ifrågasätta om fördelarna med systemet överväger nackdelarna. Det finns i vart fall anledning att nu utvärdera denna successiva omplacering av intagna från riksanstalt till lokalanstalt.

Beträffande det i motionen påtalade förhållandet att kvinnor och män vistas tillsammans på vissa lokalanstalter vill utskottet först framhålla att erfarenheterna av gemensamma anstalter för kvinnor och män är övervägande positiva. Dock kan nuvarande narkotika- och våldssituation innebära att allvarliga händelser inträffar och att så sker beror i vissa fall på att de intagna på en lokalanstalt inte sällan har eller har haft en närmare relation till varandra.

En utvärdering bör därför ske också beträffande det förhållandet att män och kvinnor vistas tillsammans på vissa lokalanstalter.

Beträffande rätten att ta emot besök vill utskottet betona att denna rätt självfallet är av stor betydelse för att minska den intagnes isolering och främja hans möjligheter att hålla kontakt med människor utanför anstalten. Besöksmöjligheterna är med andra ord ett viktigt och ibland nödvändigt inslag i strävandena att återanpassa den intagne till ett liv utanför anstalten.

Även om lagstiftningen ger möjlighet till kontroll i vissa hänseenden av besökande finns det dock – har det visat sig – ofta möjlighet att kringgå dessa kontroller. Därmed är det möjligt för besökande att exempelvis tillhandahålla narkotika för missbrukande intagna. Med hänsyn till den relativt korta strafftid som det i regel är fråga om för intagna på lokalanstalt måste det övervägas att för dessa intagna begränsa besöksrätten till att gälla endast besök av anhöriga. En översyn av reglerna för besök på lokalanstalt bör enligt utskottets mening komma till stånd.

Utskottet instämmer sålunda i vad som i motion 506 anförts om särskilda åtgärder beträffande lokalanstalterna. Vad utskottet här uttalat bör riksdagen – med anledning av motionen i dessa delar – som sin mening ge regeringen till känna.

dels att utskottets hemställan under moment 1 bort ha följande lydelse:

1. beträffande *särskilda åtgärder avseende lokalanstalter*

att riksdagen med anledning av motion 1986/87:Ju506 i denna del (yrkandena 1, 2 och 3) som sin mening ger regeringen till känna vad utskottet anfört i detta hänseende.

2. Åtgärdsprogram mot narkotika på anstalterna m. m. (punkt 2, mom. 2)

Gunilla André (c), Hans Petersson i Röstånga (fp), Elving Andersson (c) och Lars Sundin (fp) anser

dels att den del av utskottets yttrande som börjar på s. 8 med "Utskottet kan" och slutar på s. 9 med "föregående avsnitt" bort ha följande lydelse:

Enligt utskottets mening måste arbetet med att få kriminalvårdsanstalterna fria från narkotika intensifieras. Målet bör vara att de tidigare nämnda riktmärkena skall vara uppnådda inom en snar framtid. Utskottet anser

därför att det, i linje med vad som föreslås i motionerna, nu utan dröjsmål måste arbetas fram ett åtgärdsprogram för att komma till rätta med narkotikaproblemen inom kriminalvårdsanstalterna. Ett sådant program måste ta sikte både på lagstiftningsåtgärder och på budgetmässiga och organisatoriska förbättringar. Ett element i ett sådant program är verkningsfulla åtgärder för att skära av tillförseln av narkotika till anstalterna. Angelägenheten av att så sker är enligt utskottets mening uppenbarligen så framträdande att intresset av att de intagna helt garanteras personlig integritet måste ge vika.

Utskottet vill vidare slå fast att det inte är tillräckligt att som för närvarande ha narkotikafria avdelningar endast på vissa anstalter; det är en självklarhet att alla avdelningar skall vara narkotikafria. Satsningarna på en differentiering av de olika kategorierna intagna på olika avdelningar och olika anstalter i kombination med inrättande av mindre avdelningar måste fortsätta. Inriktningen av och tidsplaneringen för detta arbete bör läggas fast i programmet. Även andra insatser för att komma till rätta med narkotikan inom anstalterna bör prövas vid utarbetandet av åtgärdsprogrammet. Därvid bör också andra idéer som förs fram i motionerna kunna övervägas.

För att kampen mot narkotikan skall lyckas är det ett oavvisligt krav att kriminalvårdsanstalterna snabbt blir narkotikafria. Åtgärdsprogrammet bör därför snarast arbetas fram och redovisas för riksdagen.

Vad utskottet med anledning av motionerna 507 och 612 nu anfört om insatser mot narkotika inom kriminalvården bör riksdagen som sin mening ge regeringen till känna.

dels att utskottets hemställan under moment 2 bort ha följande lydelse:

> 2. beträffande *åtgärdsprogram mot narkotika på anstalterna m. m.* att riksdagen med anledning av motion 1986/87:Ju507 i denna del (yrkande 2) och motion 1986/87:Ju612 i denna del (yrkande 4) som sin mening ger regeringen till känna vad utskottet anfört i detta hänseende.

3. Åtgärdsprogram mot narkotika på anstalterna m. m. (punkt 2, mom. 2)

Björn Körlof (m), Sven Munke (m) och Göran Ericsson (m) anser

dels att den del av utskottets yttrande som börjar på s. 8 med "Utskottet kan" och slutar på s. 9 med "föregående avsnitt" bort ha följande lydelse:

Enligt utskottets mening måste arbetet med att få kriminalvårdsanstalterna fria från narkotika intensifieras. Målet bör vara att de tidigare nämnda riktmärkena skall vara uppnådda inom en snar framtid. Utskottet anser därför att det, i linje med vad som föreslås i motionerna, nu utan dröjsmål måste arbetas fram ett åtgärdsprogram för att komma till rätta med narkotikaproblemen inom kriminalvårdsanstalterna. Ett sådant program måste ta sikte både på lagstiftningsåtgärder och på budgetmässiga och organisatoriska förbättringar. Ett element i ett sådant program är verkningsfulla åtgärder för att skära av tillförseln av narkotika till anstalterna. Angelägenheten av att så sker är enligt utskottets mening uppenbarligen så framträdande att intresset av att de intagna helt garanteras personlig integritet måste ge vika. Vad som i detta sammanhang särskilt måste

uppmärksammas är regleringen av besök, permissioner och annan kommunikation med samhället utanför anstalterna.

Utskottet vill vidare slå fast att det inte är tillräckligt att som för närvarande ha narkotikafria avdelningar endast på vissa anstalter; det är en självklarhet att alla avdelningar skall vara narkotikafria. Satsningarna på en *differentiering med hänsyn till narkotikabelastning* av de olika kategorierna intagna på olika avdelningar resp. anstalter i kombination med inrättande av mindre avdelningar måste fortsätta. Inriktningen av och tidsplaneringen för detta arbete bör läggas fast i programmet. Även andra insatser för att komma till rätta med narkotikan inom anstalterna bör prövas vid utarbetandet av åtgärdsprogrammet. Därvid bör också andra idéer som förs fram i motionerna kunna övervägas. Det är enligt utskottets mening naturligt att man i detta arbete beaktar de synpunkter på narkotikarelaterade brott och våldsdåd på anstalterna som förs fram i motion 503.

För att kampen mot narkotikan skall lyckas är det ett oavvisligt krav att kriminalvårdsanstalterna snabbt blir narkotikafria. Åtgärdsprogrammet bör därför snarast arbetas fram och redovisas för riksdagen.

De åtgärder som utskottet sålunda förespråkar bör sättas in fr. o. m. budgetåret 1987/88. Detta kräver en i förhållande till regeringens förslag ökad medelsanvisning. Som framgått av det föregående uppskattar utskottet det ökade medelsbehovet för nästa budgetår till 10 milj. kr.

Vad utskottet med anledning av motionerna 507 och 612 nu anfört om åtgärder mot narkotika inom kriminalvården bör riksdagen som sin mening ge regeringen till känna.

dels att utskottets hemställan under moment 2 bort ha följande lydelse:

> 2. beträffande *åtgärdsprogram mot narkotika på anstalterna m. m.* att riksdagen med anledning av motion 1986/87:Ju507 i denna del (yrkande 2) och motion 1986/87:Ju612 i denna del (yrkande 4) som sin mening ger regeringen till känna vad utskottet anfört i detta hänseende.

4. Behandlingskliniker för missbrukare (punkt 2, mom. 3)

Björn Körlof (m), Sven Munke (m) och Göran Ericsson (m) anser

dels att den del av utskottets yttrande som börjar på s. 9 med "Utskottet vill" och slutar på s. 10 med "motion 501" bort ha följande lydelse:

Utskottet vill först framhålla att det enligt utskottets mening finns anledning att ta till vara tiden i kriminalvårdsanstalt för konstruktiva insatser av alla slag för de intagna. Det måste därvid anses särskilt angeläget att sätta in åtgärder mot missbruk av droger, detta både av brottsförebyggande och av humanitära skäl. Mot bakgrund av de positiva erfarenheter som behandlingsverksamheten vid bl. a. kriminalvårdsanstalten Österåker har givit finns det enligt utskottets mening goda skäl att nu utvidga behandlingsverksamheten så att de intagna som så önskar skall ha möjlighet att få vård och behandling mot sitt missbruk på alla riksanstalter. Detta bör riksdagen med anledning av motion 501 ge regeringen till känna.

dels att utskottets hemställan under moment 3 bort ha följande lydelse:

3. beträffande *behandlingskliniker för missbrukare*

att riksdagen med anledning av motion 1986/87:Ju501 som sin mening ger regeringen till känna vad utskottet anfört i detta hänseende.

5. Medelsberäkningen (punkt 2, mom. 8)

Björn Körlof (m), Arne Svensson (m) och Göran Ericsson (m) anser – under förutsättning av bifall till reservation 3 –

dels att den del av utskottets yttrande på s. 4 som börjar med "I motion 809" och slutar med "avstyrks således" bort ha följande lydelse:

Yrkandet i motion 809 har sin grund i motionärernas krav på ökade insatser mot narkotikan på anstalterna. Denna fråga behandlar utskottet i ett följande avsnitt i detta betänkande. Som framgår där anser utskottet att kampen mot narkotikan måste intensifieras och ett åtgärdsprogram genast arbetas fram. För en bättre differentiering mellan de intagna krävs fler anstaltsplatser. Vidare måste alla avdelningar göras narkotikafria. Enligt utskottets bedömning bör, såsom begärs i motion 809, den av departementschefen gjorda medelsberäkningen höjas med 10 milj. kr. för att dessa behov skall bli tillgodosedda.

Utskottet tillstyrker bifall till motion 809.

dels att utskottets hemställan under moment 8 bort ha följande lydelse:

8. beträffande *medelsberäkningen*

att riksdagen med bifall till motion 1986/87:Ju809 i denna del (yrkande 6) samt med anledning av regeringens förslag till *Kriminalvårdsanstalterna* för budgetåret 1987/88 anvisar ett förslagsanslag av 1 559 946 000 kr.

Särskilt yttrande

Värnplikt i stället för fängelse (punkt 2, mom. 6)

Björn Körlof (m), Sven Munke (m), Hans Petersson i Röstånga (fp), Göran Ericsson (m) och Lars Sundin (fp) anför:

Bestämmelsen i 34 § KvaL gör det möjligt att i rehabiliteringssyfte låta vissa intagna få vistas utanför anstalt för värnpliktstjänstgöring. Denna möjlighet bör enligt förarbetena till bestämmelsen inte bli något mer eller mindre regelmässigt förekommande. Enligt vår mening är det viktigt att berörda myndigheter vid tillämpningen av bestämmelsen tar fasta på den restriktivitet som sålunda varit avsedd och att i linje därmed det endast i särskilda undantagsfall kan förekomma att den intagne får fullgöra en mer betydande del av fängelsestraffet genom vistelse utanför anstalt.

En sådan tillämpning är som vi ser det av stor betydelse när det gäller att skapa respekt för påföljdssystemets roll i brottsbekämpningen och – inte minst av rättviseskäl – för att tillfredsställa de krav som allmänpreventionen ställer på en konsekvent och ändamålsenlig verkställighet av utdömda fängelsestraff.

Innehållsförteckning

1 Kriminalvårdsstyrelsen ... 1
2 Kriminalvårdsanstalterna ... 1
Motioner ... 1
Utskottet ... 2
2 Medelsberäkningen m. m. ... 2
Särskilda åtgärder avseende lokalanstalter ... 4
Motionen ... 4
Bakgrund ... 4
Utskottets överväganden ... 6
Åtgärdsprogram mot narkotika på anstalterna m. m. ... 7
Behandlingskliniker för missbrukare ... 9
Förhörspersoners skydd mot repressalier ... 10
Den andliga vården ... 12
Värnplikt i stället för fängelse ... 13
Motionen ... 13
Bakgrund ... 13
Utskottets överväganden ... 14
Utskottets hemställan ... 15
3 Frivården ... 16
Motion ... 16
Utskottet ... 16
Medelsberäkningen ... 16
Personundersökning och förtroendeman ... 16
Motionen ... 16
Bakgrund ... 16
Utskottets överväganden ... 18
Utskottets hemställan ... 18
4 Maskin- och verktygsutrustning m. m. ... 18
5 Engångsanskaffning av inventarier m. m. ... 18
6 Utbildning av personal m. fl. ... 19
7 Byggnadsarbeten för kriminalvården ... 19
Motion ... 19
Utskottet ... 19
Reservationer ... 20
1. Särskilda åtgärder avseende lokalanstalter (punkt 2 mom. 1) (c) 20
2. Åtgärdsprogram mot narkotika på anstalterna m. m. (punkt 2, mom. 2) (fp, c) ... 21
3. Åtgärdsprogram mot narkotika på anstalterna m. m. (punkt 2, mom. 2) (m) ... 22
4. Behandlingskliniker för missbrukare (punkt 2, mom. 3) (m) ... 23
5. Medelsberäkningen (punkt 2, mom. 8) (m) ... 24
Särskilt yttrande ... 24
Värnplikt i stället för fängelse (punkt 2, mom. 6) (m, fp) ... 24